

SEYYİD ALİ HEMEDÂNÎ

(bk. HEMEDÂNÎ, Emîr-i Kebîr).

SEYYİD ALİ PAŞA

(ö. 1846)

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un
ikinci başhocası.

Çocukluğu ve gençliği hakkında bilgi yoktur. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da okudu, mezun olduktan sonra da burada hendese ve istihkâm derslerini okuttu. 1817'de Hüseyin Rıfka Tamânî'nin vefatıyla başhocalığa tayin edildiye de izlediği yerli çizgi sebebiyle 1830'da azledildi. 1836'da yeni başhoca İshak Efendi'nin görevle gittiği Medine'den dönerken vefat etmesi ve onun yerine vekâlet eden Abdülhalim Efendi'nin aynı yıl içinde ölmesi üzerine tekrar başhocalığa getirildi. Mirlivâ rütbesini taşıyan Seyyid Ali Paşa ömrünün son yıllarında bu görevinden ayrıldı ve tayin edildiği müstakim nâzırlık kadrosunda iken vefat etti; kabri Sülüce Mezarlığı'ndadır.

Batılılaşma'nın bilim boyutu çerçevesinde dikkat çekici bir isim olan Seyyid Ali Paşa, Batı eğitim tarzına göre kurulan bir okulda okumasına ve büyük oranda Batı'nın bilim ve teknoloji kavramlarıyla yetişen bir nesle mensup olmasına rağmen telif ve tercüme ettiği eserlerde kendi kültür ve medeniyetinin ilmi birikimini birinci planda tutmuştur. Bu bağlamda başhoca olduğu dönemde ikinci hoca Yahyâ Nâci, üçüncü hoca Seyyid Mehmed, dördüncü hoca Seyyid Abdülhalim ve diğer hocalar Seyyid Ömer ve Mahmud Efendi ile birlikte Masdariyecizâde Hüseyin Efendi'nin risâlesine "Osmanlı Mühendishânesi'nde bulunmuş olan ilmi bir ispatın Avrupalılar'ca kendilerine mal edilmemesi için..." şehâdet etmiş ve onay vermiştir (Masdariyecizâde Seyyid Hüseyin, *Teslîs-i Zâviye ve Kavs: Bir Zâviyeyi yâhud Bir Kausi Mütessâviyen Üç Kısma Taksim Etmek Tarihi*, İstanbul 1238).

Seyyid Ali Paşa'nın milliyetçi tavrı geometriye dair önemli kitabı *Usûl-i Kutû-i Mahrâtîyyât*'ta da açıkça görülmektedir. Türkçe kaleme aldığı bu çalışmada kendi tesbitleri yanında Apollonios'tan Nasîrüddin-i Tûsî'ye kadar olan gelişmelerle Avrupa'da bu sahada telif edilen eserleri dikkate almış ve incelemesinde ispatlarını cebir işlemine başvurmadan sadece hendese ile yapmıştır. Onun kitabın mukaddi-

mesinde verdiği bilgiler Osmanlı ilim tarihi için ayrı bir önem taşımaktadır. Osmanlı coğrafyasında koni kesitlerinden bahseden pek çok kitabın varlığına rağmen bunların çoğunun Arap yahut Frenk dillerinde yazıldığını, ayrıca çoğu cebire dayalı ispat yaptığından cebir bilinmeden bu kitaplardan faydalanılamadığını, ancak koni kesitlerinin pek çok yerde kullanılmasıyla savaşı tekniğinin gelişmesi için gerekli olduğunu, dolayısıyla bu ilmin Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da okutulması şartının getirildiğini, kendisinin de bu gerekçelerden dolayı böyle bir eseri kaleme aldığını belirtmektedir. 1841 yılında İstanbul'da basılan kitap Sultan Abdülmecid'e takdim edilmiştir.

Ali Paşa'nın içinde yetiştiği medeniyetin ilmi geleneğine bağlılığının en iyi örneği, Ali Kuşçu'nun Fâtih Sultan Mehmed'e sunduğu *el-Fethiyye fî 'ilmi'l-hey'e* adlı eserini *Mir'ât-ı Âlem* adı altında özetleyerek Türkçe'ye yaptığı çeviride görülür (İstanbul 1239; Yavuz Unat tarafından sadeleştirilerek tekrar yayımlanmıştır: *Seyyid Ali Paşa, Mîrat-ı'l-Alem [Evrenin Aynası], Ali Kuşçu'nun Fethiyye Adlı Eserinin Çevirisi*, Ankara 2001). Ali Kuşçu'nun bu eseri İbnü'l-Heysem'in riyâzî ve tabii yaklaşımların senteziyle ortaya koyduğu, daha sonra özellikle Merâğa matematik-astronomi okulu ile Ömer Çağmîni tarafından sürdürülen fizik muhtevalı astronomi anlayışını tasfiye ettiği saf riyâzî yaklaşımı esas alan bir çalışmadır. Aynı şekilde Seyyid Ali Paşa da çevirisinin mukaddimesinde Aristo-Batlamyus, Pisagor-Eflâtun-Copernicus ve Tycho Brahe'e ait evren tasavvurlarıyla ilgili bilgileri verdikten sonra kendisinin İslâm ülkelerinde câri olan Batlamyus sistemini tercih ettiğini belirtmek-

tedir. Bu tercih, modern tarzda eğitim veren bir kurumda yetişip orada başhocalık yapan bir kişiye ait olması bakımından dikkat çekicidir ve onun meselenin daha çok riyâzî yönüyle ilgilendiğini, tercümesinin mukaddimesinde riyâziyyât ile alt dâli olarak gördüğü astronomiyi klasik ilim tasnifi çerçevesinde ele alması da riyâzî yönelimini ve ilimden ne anladığını açıkça ortaya koymaktadır. Seyyid Ali Paşa'nın bunlardan başka harp sanatına dair *İstihkâmât-ı Cesîme* adlı bir eseriyle (İstanbul 1259) 1797'de öğrenciliği sırasında tercüme ve telif ettiği *Resmü'l-acîb (San'at-ı Kitâbet)* adlı basılmamış Fransızca dil bilgisi kitabı (Askerî Müze Ktp., nr. 3026) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Esad, *Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn*, İstanbul 1312, s. 51, 61-62, 66, 82; *Osmanlı Müellifleri*, III, 275; Brockelmann, *GAL*, II, 235; *Suppl.*, II, 330; Özege, *Katalog*, II, 935, 1160; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, İstanbul 1997, II, 587-588; a.mlf. v.dğr., *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*, İstanbul 1999, I, 288-290; İhsan Fazlıoğlu, "Seyyid Ali Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 529.

İHSAN FAZLIOĞLU

SEYYİD ALİ SULTAN

(ö. 815/1412'den sonra)

Balkanlar'da yaşamış
Vefâi-Kalenderî dervîşi.

Kızıl Deli adıyla da bilinir. Hayatına dair bilgilerin temel kaynağı olan *Velâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan*'da, Horasan civarında yaşamakta iken bir gece rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in emriyle Balkan fetihlerinde Yıldırım Bayezid'e yardım et-

Seyyid
Ali Paşa'nın
Resmü'l-acîb
(*San'at-ı Kitâbet*)
adlı eserinden
iki sayfa
(Askerî
Müze Ktp.,
nr. 3026)

mek için yanında kırk arkadaşıyla birlikte yola çıkışından söz edilmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî Âsitanesi şeyhi Çelebi Cemâled-din Efendi *Müdâfaa*'sında babasının Hacı Bektâş-ı Velî, annesinin Kadıncık Ana olduğunu kaydeder (Birdoğan, *Çelebi Cemâleddin*, s. 40). Ancak Hacı Bektâş-ı Velî'nin hiç evlenmediği pek çok tarihçi tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bedri Noyan ise Ahmed Hamdi Zaza Paşa'nın Mısır'da basılmış Arapça kitabında yer alan bazı ifadelerden hareketle onun Horasan erlerinden Seyyid Hüseyin Ata'nın oğlu olduğunu söyler. Ancak Seyyid Ali Sultan'dan bahseden belgelerde ve *Velâyetnâme* nüshalarında bu konuda bilgi bulunmamaktadır.

Velâyetnâme'nin Kahire nüshası dışındaki nüshalarında Seyyid Ali Sultan'ın Yıldırım Bayezid döneminde yaşadığı ifade edilmekte, Kahire nüshasında ise Yıldırım Bayezid'in yerini Orhan Gazi almaktadır. Eserdeki olaylar dikkate alındığında onun Orhan Gazi, I. Murad ve Yıldırım Bayezid devirlerini idrak ettiği söylenebilir. *Velâyetnâme*'ye göre Seyyid Ali Sultan ve arkadaşları Horasan'dan yola çıkarak önce Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhına uğramış, burada bir süre onunla görüştükten sonra Hacı Bektâş-ı Velî'nin emriyle Seyyid Ali Sultan başlarında olduğu halde Osmanlı topraklarına gelmişlerdir (s. 4-6). Seyyid Ali Sultan ve arkadaşlarının Hacı Bektâş-ı Velî ile görüşmeleri kronolojik olarak mümkün değildir. *Velâyetnâme*'de böyle bir rivayetin yer almasını onun sonraki dönemde Bektaşîlik içindeki konumuyla ilişkilendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi'ndeki bazı ifadelerden (s. 147), Abdal Mûsâ ile Seyyid Ali Sultan'ın Hacı Bektâş-ı Velî ocağında iken birbirlerini tanıdıkları, Seyyid Ali Sultan'ın Abdal Mûsâ'nın müridi olduğu ve onun emriyle Gazi Umur Bey ile birlikte Balkan fetihlerine katıldığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler doğru kabul edilecek olursa Seyyid Ali Sultan'ın Abdal Mûsâ ile beraber Osmanlı topraklarına Bursa'nın fethinden önce geldiği ileri sürülebilir. Abdal Mûsâ, Orhan Gazi'nin yaptığı bir teftiş neticesinde Bursa'nın fethinin ardından Osmanlı topraklarından ayrılarak bir süre Ege'de faaliyet gösterip Teke vilâyeti dahilindeki Elmalı'ya yerleşmiştir. *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde Seyyid Ali Sultan'ın buradaki tekkede Abdal Mûsâ'nın müridi olduğu kaydedilir. Bu bilgiler ışığında Osmanlı ülkesinden Elmalı'ya kadar uzanan güzergâhta Seyyid Ali Sultan'ın Abdal Mû-

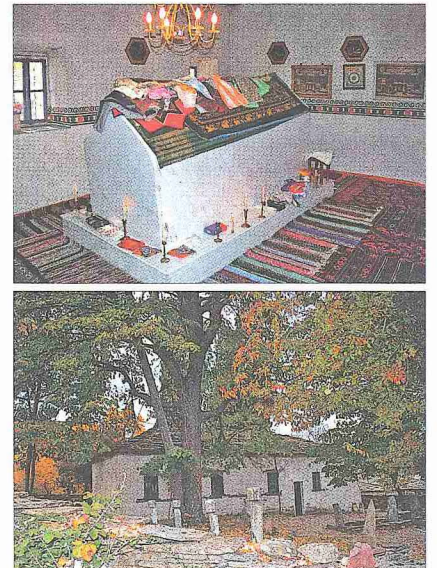
sâ'nın yanında olduğu düşünülebilir. *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'ne göre (s. 148-149) Abdal Mûsâ, Seyyid Ali Sultan'ı önce Sulucakarahöyük'e göndermiş, daha sonra Gazi Umur Bey ile birlikte Rumeli fütuhatında görevlendirmiştir. Bu bilgileri menkıbeden ibaret saymak veya bunları Balkan fütuhatındaki rolü konusunda şüphe bulunmayan Seyyid Ali Sultan'ın *Abdal Musa Velâyetnâmesi*'ne yansımış bir etkisi olarak kabul etmek mümkündür. Ancak Gazi Umur Bey'in denizcilikte hayli ileri gittiği ve zaman zaman taht mücadelelerinde Bizans'ın iç işlerine karıştığı, hatta bu süreçte ileride Seyyid Ali Sultan'ın tekkesini kuracağı Dimetoka'da dahi bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'ndeki bilgilerin gerçeklik payı göz önüne alındığında Seyyid Ali Sultan'ın 1348 yılında öldüğü bilinen Gazi Umur Bey ile dostluk kurduğu ve onun Rumeli'ye geçişleri sırasında yanında olabileceği söylenebilir. *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde Rumeli'nin fethiyle görevlendirilmesinin ardından Seyyid Ali Sultan'dan bir daha bahsedilmez. Seyyid Ali bu dönemden sonra bir süre Gazi Umur Bey'in himayesinde faaliyet göstermiş, ardından Karesi Beyliği'nin, beyliğin ilhakından sonra diğer Karesi beylerinin yanı sıra tekrar Osmanlı hizmetine girmiş olmalıdır. *Velâyetnâme*'de anlatılan Balkan fütuhâtı muhtemelen bu süreçten sonrasına ışık tutmaktadır.

Seyyid Ali Sultan, Osmanlı ülkesine geldikten sonra Orhan Gazi'nin Balkanlar'daki fetih programını belirlemek amacıyla yaptığı toplantıda hazır bulunmuş, ardından Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın yanında fetihlere katılmıştır. *Velâyetnâme*'de Seyyid Ali Sultan ve arkadaşlarının Lapseki-Çardak üzerinden Rumeli tarafına gemiyle geçişlerine dair ilginç bir menkıbe yer alır (s. 10). Onun Gelibolu ve Bolayır'ın fethine iştirak etmesinin ardından I. Murad döneminde Gazi Evrenos tarafından kumanda edildiği bilinen ve Keşan, İpsala, Dimetoka üzerinden Edirne'ye ulaşan ikinci kolda faaliyet gösterdiği, bilhassa bu güzergâhta yürütülen fetihlerde aktif rol üstlendiği anlaşılmaktadır. Seyyid Ali Sultan ve arkadaşları Balkanlar'da Gelibolu, Bolayır, Kavak, Varmacin, Mürted Kalesi, İpsala, Fere, Dimetoka, Edirne, Şumnu, Rusçuk, Silistre, Yanbolu'nun fethine katılmış ve fetihlerde büyük pay sahibi olmuşlardır (*Velâyetnâme*, s. 25-29). Seyyid Ali Sultan uzun süre Balkan coğrafyasında fetihler yaptıktan sonra gaziler ordusunun başına Gazi Evrenos'u tayin etmiş (a.g.e.,

s. 31), ardından Dimetoka yakınlarına Kızıl Deli isimli çayın kenarındaki bir derbend yanına yerleşerek bir tekke kurmuştur. Yıldırım Bayezid, fetihlerde büyük yardımını gördüğü Seyyid Ali Sultan'ın tekkesine gelir olarak 804 (1402) yılında Darbükü, Büyükviran ve Tıfulluviran adlarında üç köyü temlik etmiştir (BA, Ali Emîrî [Mûsâ Çelebi Evrakı], nr. 1). Bir süre sonra evlâtlık vakıf haline getirilecek olan bu bölgenin beratları Mûsâ Çelebi tarafından yenilenmiştir. Seyyid Ali Sultan'ın hayatının bundan sonraki dönemi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mûsâ Çelebi tarafından beratın bizzat kendisine verildiğinin ifade edildiği belgeden 1412'de hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Türbesi Dimetoka'da Darbükü'ndedir. Sonraki dönemlerde oldukça faal olan tekke aynı zamanda bir derbend vazifesi görmekteydi (Barkan, sy. 2 [1942], s. 293).

Velâyetnâme'de ve diğer kaynaklarda Seyyid Ali Sultan'ın bir gazi-derviş olarak fetih ve iskâna çok önem verdiği, Rum ilini "şirkten temiz ve halâs kılmak için" çalıştığı vurgulanır. En çok önem verdiği hususlardan biri gazâ anlayışıdır ve bunu fiilen ortaya koymuştur. J. K. Birge onun bu yönünü erken dönem Bektaşîliğinin gazâ karakteri olarak değerlendirir. I. Beldicinu-Steinherr, Seyyid Ali'nin Yıldırım Bayezid devrinde Balkan fetihlerinde ön saflarda yer alan Hacı İlbey ile aynı kişi olduğunu ileri sürmüştür. Seyyid Rüstem Gazi

Seyyid Ali Sultan'ın Dimetoka'daki türbesi ve sandukası

onun en yakın dostlarından biridir. *Velâyetnâme*'de Seyyid Rüstem Gazi'ye en az Seyyid Ali Sultan kadar, belki ondan daha fazla yer ayrılmıştır. Osmanlı tarihlerinde adından söz edilen Kara Rüstem ile aynı kişi olması kuvvetle muhtemel olan Seyyid Rüstem Gazi fetih ve gazâlarda Seyyid Ali Sultan'ın en büyük yardımcısıdır. Bazan kendi adına fetihler gerçekleştirdiği görülen Seyyid Rüstem aynı zamanda hukukî meselelerle de ilgilenmekte, bir anlamda gazilerin kazaskerliğini yapmaktadır. O, dağ başında kurduğu tekkede faaliyet gösteren bir "torlak"tır. Seyyid Ali Sultan'ın bir diğer arkadaşı olan Fakih Abdüssamed gazi-dervişlerin imamıdır. Mürted Kalesi'ni büyük kahramanlıklar göstererek ele geçiren Tâhir, Gazi Evrenos, Seyyid Zâl, Seyyid Ahmed, Seyyid Hamza, Seyyid Ufkî ve Seyyid Furkiye isimlerinden söz edilen diğer arkadaşlarıdır. Seyyid Ali Sultan ve arkadaşlarının yaptığı fetihler sonraki dönemlerde yazılan Bektaşî nefeslerinde yer bulmuş, şairler onu "Rumeli gazilerinin şahı" diye nitelendirmiştir.

Velâyetnâme'de yer alan ifadelerden Seyyid Ali Sultan ve arkadaşlarının kalenderî bir meşrebe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte namaz konusunda son derece titiz davrandıkları ve şarap içmedikleri ısrarla vurgulanır (s. 18-19, 27-28). Diktiği bir okun yeşerip ağaç haline gelmesi, bir nâra atarak kale burcunu yıkması, Dimetoka Kalesi'ne ateş yağdırması, kayadan su çıkarması, kılıcıyla kayayı ikiye bölmesi gibi kerametlerinden sıkça bahsedilir. Bektaşî nefeslerinde hayatına dair hemen hemen hiç bilgi bulunmayan Sâdık Abdal'ın bu tekkede yaşadığı ve ona intisap ettiği belirtilmektedir (Ergun, s. 207-208). Ancak şiirlerinde 883 (1478) yılında vefat ettiği bilinen Otman Baba'dan söz eden ve XVI. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Sâdık Abdal'ın onun müridi olması mümkün değildir.

Bektaşî geleneğinde Seyyid Ali Sultan on iki posttan ikincisi olan aşçı postunun sahibi, Rum ilinin gözcüsü olmuş ve kurduğu tekke en önemli dört Bektaşî tekkesinden biri olarak kabul edilmiştir (Ocak, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, s. 13). Yaşadığı dönemde Bektaşîlik ile ilişkisinin hangi düzeyde olduğu bilinmemekle beraber sonraki devirde bu gelenek içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Kurduğu tekke Bektaşîliğin Balkan coğrafyasında yayılmasında etkili olmuş merkezlerden biridir. Bu misyonu doğrudan Seyyid Ali Sultan'ın şahsına bağlayanlar da vardır. Meselâ Birge onu Sarı Sal-

tuk ile beraber Balkan coğrafyasında Bektaşî yolunun ilk temsilcileri arasında sayar (*The Bektashi Order*, s. 51). S. Fârûkî, Bektaşîliğin Osmanlı fetihlerinin Balkan yarımadasında yayılmasını sağlayan gaziler zümresiyle bağlantılı olduğunu ve Kızıl Deli adıyla Bektaşî menâkıbnâmelerine girdiğini söyler (*Anadolu'da Bektaşîlik*, s. 192). Ahmet Yaşar Ocak kendisini Kaygusuz Abdal, Sultan Şücâüddin Baba gibi XIV-XV. yüzyıllarda yaşamış bir Kalenderî şeyhi yahut Proto-Bektaşî diye tanımlar (*Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süffilik*, s. 88).

Seyyid Ali Sultan'ın Bektaşî geleneği üzerindeki etkisi Alevî-Bektaşî nefeslerinde açık şekilde görülmektedir. XVI-XVII. yüzyıl Bektaşî şairi Kul Himmet bir nefesinde onun Hacı Bektaş-ı Velî'nin tacına sahip olduğunu vurgular. Virânî onu Rum erenlerinin şahı ve gaziler serdari diye niteler. Seyyid Ali Sultan'ın adı Pîr Sultan Abdal'ın şiirlerinde de geçer. Gedâ Muslî, Fakir Ednâ, Kazak Abdal, Kâsımî, Gurbî, Mahrem Oğlu, Münîre ve Yûsuf Dede gibi Kızıbaş-Alevî şairlerinin nefeslerinde de Seyyid Ali Sultan'dan benzer ifadelerle söz edilmiştir. Onun Bektaşî geleneği içerisinde bu kadar yoğun biçimde yer bulmasında Bektaşîliğin asıl kurucusu olarak kabul edilen Balım Sultan'ın etkisi olduğu tahmin edilebilir. Melikoff, dergâh çevresindeki Hurûfî inancına mensup bazı şairlerin çokluğundan hareketle dergâh civarında etkin bir Hurûfîlik merkezi bulunduğunu ifade etmekteyse de bu yoğunluğun Seyyid Ali Sultan ile alâkasının olup olmadığı konusunda yeterli bilgi yoktur. Malatya'nın Şeyh Hasanlı köyünde Seyyid Ali'ye izâfe edilen bir ocağın mevcudiyeti ve İskilip, Samsun, Kırıkkale, Malatya, Maraş, Adana yöresinde bu ocağın mensuplarının bulunması, onun sadece Balkanlar'da değil Anadolu'da da saygı duyulan bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 20, s. 264-265; nr. 77, s. 251-253; BA, Cevdet-Evkaf, nr. 1116, 18055, 21773, 24617, 32495; *Velâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan*, Ankara Adnan Ötügen Halk Ktp., nr. 1189, tür.yer.; *Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli Sultân) Vilâyetnâmesi* (haz. Bedri Noyan), Ankara, ts. (Ayyıldız Yayınları), s. 3-31; *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Velâyetnâmesi* (haz. Rıza Yıldırım), Ankara 2007; *Abdal Müsâ Velâyetnâmesi* (haz. Abdurrahman Güzel), Ankara 1999, s. 147-149; Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi: Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul 1944, s. 206-214; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 183-186; Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1963, s. 36, 109, 120, 122; J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1965, s. 51-53, 56; Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menâ-*

kıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983, s. 12-14, 202, 212, 214; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süffilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s. 88; a.mlf., *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler: Metodolojik Bir Yaklaşım*, Ankara 1997, s. 54-55; Nejat Birdoğan, *Çelebi Cemâleddin Efendi'nin Savunması*, İstanbul 1994, s. 40; a.mlf., "Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli)", *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1999, s. 75-82; Cemal Kafadar, *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*, Berkeley 1995, s. 114-117; I. Beldiceanu-Steinherr, "Osmanlı Tahrir Defterlerinde Seyyid Ali Sultan: Heterodoks İslâm'ın Trakya'ya Yerleşmesi", *Sol Kol: Osmanlı Ege-menliğinde Via Egnatia, 1380-1699* (haz. E. A. Zachariadou, trc. Özden Arkan v.dğr.), İstanbul 1999, s. 50-72; I. Melikoff, "14.-15. Yüzyıllarda İslâm Heterodoksluğunun Trakya'ya ve Balkanlar'a Yerleşme Yolları", a.e., s. 178-190; Suraiya Faroqi, *Anadolu'da Bektaşîlik* (trc. Nasuh Barın), İstanbul 2003, s. 192; a.mlf., "Agricultural Activities in a Bektashi Center: The Tekke of Kızıl Deli 1750-1830", *Südoest-Forschungen*, XXXV, München 1976, s. 69-96; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *VD*, sy. 2 (1942), s. 279-386; Naci Kurnahmedoğlu, "Konya ve Çevresinde Bir Gezi Notları: Afyonkarahisarı-Konya-Seydişehir-Beyşehir", *Konya*, sy. 116-117, Konya 1948, s. 23-32; Niyazi Hüseyin Bahtiyar, "Seyyid Ali Baba (Kızıl Deli) ve Tekkesi", *TT*, XXXII/189 (1999), s. 148-150.

HAŞİM ŞAHİN

SEYYİD AZİM ŞİRVÂNÎ (1835-1888)

Âzerî şairi, eğitimci.

9 Temmuz 1835'te Şamahı'da doğdu. Din âlimi olan babası Seyyid Mehmed, Azim henüz yedi yaşında iken vefat edince Dağıstan'ın Yahsay köyünde din görevlisi olarak çalışan dedesi Molla Hüseyin onu yanına alarak öğrenimiyle bizzat meşgul oldu. Burada Arapça, Farsça okuyan ve yöredeki bazı dillere âşina olan Azim 1853'te annesi Gülsüm Hanım'la Şamahı'ya döndü. 1856'da dinî bilgisini ilerletmek ve şiirler'ce önemli sayılan mekânları ziyaret etmek amacıyla Irak'a gitti. Birkaç yıl Necef, Kerbelâ, Bağdat, Şam ve İstanbul'da kalıp tahsilini tamamladıktan sonra memleketine döndü.

1857'de hac için gittiği Mekke ve Medine'de bir müddet kaldı. Şiirlerine de yansıyan bu ziyaretin ardından Kahire'ye gitti ve ileri gelen din âlimleriyle görüştü. Seyahatleri sırasında Osmanlı Devleti'nin ve İslâm dünyasının içinde bulunduğu siyasi, içtimai durumu gördü; aydınların ve din bilginlerinin düşüncelerini öğrendi. İstan-